

Obrtnici i trgovci na Jadranu od srednjega vijeka do 20. stoljeća
*Artisani et mercatores...: o obrtnicima i trgovcima na Jadranskom
 prostoru (ur. Marija Mogorović Crljenko, Elena Uljančić), Poreč:
 Zavičajni muzej Poreštine – Museo del territorio parentino, Filozofski
 fakultet Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli, Državni arhiv u Pazinu,
 2019, 261 str.*

Zbornik radova 8. *Istarskog povijesnog biennalea* urednica Marije Mogorović Crljenko i Elene Uljančić pod naslovom *Artisani et mercatores...: o obrtnicima i trgovcima na Jadranskom prostoru* tiskan je 2019. godine u izdanju Zavičajnog muzeja Poreštine – Museo del territorio Parentino. Glavni je nakladnik Filozofski fakultet Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli, a sunakladnik Državni arhiv u Pazinu.

Od 2003. svake se druge godine u Poreču održava važan međunarodni znanstveni skup koji donosi priloge iz povijesti svakodnevice jadranskog prostora, *Istarski povijesni biennale*, na kojemu su zastupljene teme iz socijalne i kulturne te povijesti svakodnevlja koje se nalaze na marginama hrvatske historiografije. Nakog svakoga skupa organizatori objavljuju i zbornik radova. Do danas tiskano je sedam zbornika radova,¹ a krajem svibnja 2019. svjetlo dana ugledao je i osmi zbornik, čiji će se sadržaj ukratko prezentirati.

Zbornik obasiže 261 stranicu te okuplja 16 znanstvenih članaka nastalih na temelju izlaganja na skupu održanom 2017. godine. Jezici skupa, pa tako i članaka, jesu hrvatski, talijanski, slovenski te engleski, a na kraju svakog nalazi se sažetak na engleskom jeziku. Radovi su kronološki poredani, počevši od onog koji obrađuje povijesne fenomene iz srednjovjekovnog razdoblja pa sve do članaka o povijesti 20. stoljeća.

Rad Zdenke Janeković Römer, naslovljen „Georgius Scambe de Gostigna, habitator Ragusei olim de Arbo, uspješan Dubrovčanin bez građanskog prava“, propedeutički je smješten na prvim stranicama zbornika, kako bi čitatelju predstavio usmjerenje koje je skup, a onda i zbornik, zacrtao unutar domaće historiografije. Tim radom, na specifičnom

¹ *Statuimus et ordinamus, quod...: sustavi moći i mali ljudi na jadranskom prostoru. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa 1. Istarski povijesni biennale* (ur. Robert Matijašić), Poreč 2005.; *Sacerdotes, iudices, notarii...: posrednici među društvenim skupinama. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa 2. Istarski povijesni biennale* (ur. Neven Budak), Poreč 2007.; *Cerealia, oleum, vinum...: kultura prehrane i blagovanja na jadranskom prostoru. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa 3. Istarski povijesni biennale* (ur. Marija Mogorović Crljenko, Elena Uljančić-Vekić), Poreč 2009.; *Filli, filiae...: položaj i uloga djece na jadranskom prostoru. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa 4. Istarski povijesni biennale* (ur. Marija Mogorović Crljenko), Poreč 2011.; *Domus, casa, habitatio...: kultura stanovanja na jadranskom prostoru. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa 5. Istarski povijesni biennale* (ur. Marija Mogorović Crljenko, Elena Uljančić-Vekić), Poreč 2013.; *Animalia, bestiae, ferae...: o životinjama u povijesti na jadranskom prostoru. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa 6. Istarski povijesni biennale* (ur. Marija Mogorović Crljenko), Poreč 2015.; *Religio, fides, superstitiones...: o vjerovanjima i pobožnosti na jadranskom prostoru. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa 7. Istarski povijesni biennale* (ur. Mogorović Crljenko, Elena Uljančić-Vekić), Poreč 2017.

primjeru slučaja Džora Gostinje, stanovnika Dubrovnika podrijetlom s Raba, Janeković Römer dokazuje kako politička i građanska prava nisu bila nužan preduvjet afirmacije u Dubrovniku na prijelazu iz 13. u 14. stoljeće. Tom tvrdnjom autorica ne samo da opovrgava klasičnu historiografsku ideju o komunalnim društvima kao strogo strukturiranim i hijerarhiziranim socijalnim konfiguracijama, već baca novo svjetlo na razumijevanje srednjovjekovne društvene strukture, otvarajući nova pitanja i dokazujući da postoji širok prostor za daljnja istraživanja društvene stratifikacije. Upravo je potonje pokretačka ideja samog *Istarskog povijesnog biennalea*, neovisno o kojoj se povijesnoj temi radi.

Sličnog je inovativnog karaktera i članak povjesničarke Donate Degrassi, koja raspravlja o teorijskim, konceptualnim i metodološkim promjenama u talijanskoj historiografiji. Baveći se historiografskim istraživanjima obrtnika, autorica članka „Gli artigiani nell'Italia comunale e nell'area alto-adriatica: nuove prospettive nelle ricerche degli ultimi decenni“ (Obrtnici talijanskih komuna i sjevernojadranskog prostora: nove istraživačke perspektive tijekom posljednjih desetljeća) prikazuje razvoj talijanske ekonomske historije od šezdesetih godina prošlog stoljeća do danas. Prodor novih ideja, koje su potaknule interdisciplinarna istraživanja, utjecao je na obrat unutar talijanske historiografije. Tradicionalne interpretacije arhivskih dokumenata zamijenilo je preispitivanje statusa trgovca, uloge žena, važnosti materijalne kulture, razmjene ljudi i znanja, uvođenje novih interpretativnih koncepata itd. U tom kontekstu Degrassi opisuje i rezultate istraživanja obrtnika na sjevernom Jadranu. Budući da nedostatak izvora onemogućuje sintetičnu elaboraciju te tematike, autorica u svjetlu novih istraživačkih tendencija predlaže da se fenomenu obrtnika i obrta pristupi kroz prizmu migracija, i to ponajprije na temelju vrela iz arhiva bratovština. Takvi bi pristupi usto mogli biti primjenjivi za čitav prostor jadranske obale.

Valja naglasiti da su svi skupovi i zbornici *Istarskog povijesnog biennalea* iznad svega njegovali talijansko-slovensko-hrvatsku historiografsku suradnju. Tako nakon priloga iz Italije slijedi članak slovenske povjesničarke Darje Mihelić „Pomorski trgovački tokovi u Trst (1759 in 1760) (Pomorski trgovački putovi prema Trstu (1759. i 1760))“ u kojemu autorica prikazuje kako je Trst kao slobodna luka bio povezan s ostalim krajevima Sredozemlja. Mihelić temelji svoje istraživanje na objavljenim izvorima mletačkih špijunskih zapisnika s mnoštvom informacija o trgovačkim brodovima koji su u 18. stoljeću prevozili raznu robu u luku Trst, odakle bi se onda trgovalo u zaleđu grada.

Irena Benyovsky Latin autorica je članka pod naslovom „Obrtnici i općinsko predgrađe Dubrovnika krajem 13. stoljeća“. Naime, u 13. stoljeću Dubrovnik je bio dinamičan grad koji je formirao svoj urbani i komunalni prostor. U tom procesu važnu ulogu imaju i obrtnici te je, upravo rekonstruirajući vezu između profesije i lokacije u gradu, moguće detektirati nekoliko socijalnih procesa kao što je, primjerice, grupiranje obrtnika koji stanuju jedni pored drugih, te rezidencijalnu mobilnost obrtnika naspram elite, čija bračna politika nije dopuštala pretjeranu slobodu. Zahvaljujući socijalnoj topografiji, moguće je uočiti grupiranje obrtnika prema profesiji, a lokacija pojedinih osoba postaje identifikacijski element u doba kada prezimena još nisu bila učestala pojava. Razumijevanje društvenog, gospodarskog i prostornog oblikovanja grada nepotpuno je ako se izostavi uloga obrtnika unutar gradske komune, na što s pravom upozorava autorica. Na kraju članka Latin prilaže i zanimljivu kartu Ivana Haničara Buljana koja prikazuje urbanu jezgru Dubrovnika.

O prije svega gospodarskoj, ali i političkoj poziciji akvilejske Istre raspravlja Josip Banić u članku na engleskom jeziku naslovljenom „Pro honore, utilitate et commodo: the Margraviate of Istria and the market privileges of the Aquileian patriarch Bertrand

de Saint-Geniès (1334-1350) (*Pro honore, utilitate et commodo: Markgrofovija Istra i sajamski privilegiji akvilejskog patrijarha Bertranda de Saint-Genièsa 1334-1350*)". Na temelju podrobne analize isprave sajamskog privilegija, Banić zaključuje da je Istra već u 14. stoljeću započela transformaciju kako bi na koncu postala svojevrsan *privjesak* Akvilejskog patrijarhata. Na kraju članka autor prilaže transkripciju i prijevod isprave na engleski jezik.

O gospodarskim prilikama u Istri u razdoblju srednjeg vijeka govori i članak Gaetana Benčića pod naslovom „Note sulla lavorazione ed esportazione della pietra d'Istria nel Medioevo (Crtice o obradi i izvozu istarskog kamena u srednjem vijeku)“. Budući da je istarski kamen bio cijenjen zbog svoje kvalitete, služio je kao građevni materijal za mnoge spomenike, među kojima se posebno ističe kupola Teodorikova mauzoleja u Ravenni. Analizirajući raznovrsne izvore i literaturu u kojima se spominju obrada i izvoz istarskog kamena, Benčić dolazi do neočekivanog zaključka da Teodorikova kupola nije izrađena od monolitnog bloka istarskog kamena. Ističući važnost materijalnih izvora za ekonomsku povijest, Benčić zaključuje da je obrada kamena u Istri bila kontinuirano prisutna od rimskoga doba do 19. stoljeća. Ipak, na kraju članka autor upozorava da temeljna historioografska pitanja, koja bi potaknula produbljeniju raspravu o obradi i upotrebi istarskog kamena, tek trebaju biti otvorena.

Povijest jedne obitelji jest i povijest grada u kojem živi i djeluje, pogotovo ako ima aktivan utjecaj na razvoj grada. Dokaz je te teze i rad Save Markovića, „Jadranske trajektorije De Ruggiis“, koji, proučavajući nastanak, razvoj i pad barske plemićke obitelji trgovaca De Ruggiis, ne opisuje samo život članova te obitelji, njihove strasti, poslovanje i životne drame, već donosi važne povijesne podatke i o samom gradu Baru, posebice o njegovoj povezanosti s drugim važnim trgovačkim središtima na Jadranu, u prvom redu s Dubrovnikom i Venecijom.

Osim bogatih poduzetnika, trgovaca te kamenorezaca, u zborniku su mjesto našli i mirodijari, i to u članku Sabine Florence Fabijanec naslovljenom „Mirodijari i veletrgovci začinama. Korištenje i promet začina na hrvatskoj jadranskoj obali u srednjem vijeku i početkom modernog doba“. Iako je danas ta profesija potpuno nepoznata, na razmeđu srednjeg i ranog novog vijeka razni su se obrtnici i trgovci bavili mirodijama i općenito travama, i to ne samo u prehrabene svrhe. Autorica se koristila širokim spektrom dokumenata, od inventara preko carinskih prijava do notarskih zapisnika, dokazavši da su upravo mirodijari predstavljali ekonomsku elitu komunalnog društva. Osim toga, prateći razvoj trgovine mirodijama u nas, vidljivo je kako je jadranski prostor bio neizbježan transferni punkt na putu od Levanta prema Hrvatskoj, ali i prema ostalim krajevima Europe.

Članak Paole Pinelli još je jedan primjer kako zahvaljujući primjeni novih metodologija povjesničar dolazi do inovativnih zaključaka i spoznaja, iako se koristi već obrađenim izvorima. Autorica članka „Mercanti toscani a Ragusa nel XV secolo (Toskanski trgovci u Dubrovniku u 15. stoljeću)“ usporedbom podataka iz notarskih zapisa iz dubrovačkog arhiva s podacima iz fiskalnih i računovodstvenih izvora toskanskih državnih i privatnih arhiva dokazuje kako fenomen trgovanja, kontakata i migracija između Toskane i Dubrovnika nije imao nimalo beznačajan ili provincijalan karakter. Prema zaključcima Paole Pinelli, učestalost kontakata između Toskane i Dubrovnika jednake je kvantitete kao i onaj Toskane sa Španjolskom. Mnogo su intenzivniji, međutim, bili kontakti s Ugarskom, posebice Budom. Osim što se, u užem smislu riječi, bavi gospodarskim problemima i procesima, Pinelli raspravlja i o društvenim te kulturnim pojavama kao što su migracije

ili osnivanje usporednih obitelji. Takav se pristup povijesnom istraživanju u potpunosti uklapa u inovativan karakter porečke inicijative *biennalea*.

U članku „Obrti tekstilne, kožarske i drvne djelatnosti – temelji privrede kasnosrednjovjekovnog Raba“ autorica Meri Kunčić na temelju mikropovijesne analize dokazuje kako su upravo tri spomenute djelatnosti bile duboko ukorijenjene u društvo i tradiciju ne samo Raba već i cijele istočne obale Jadrana te kako su dvije jadranske obale bile usko povezane upravo zahvaljujući tih djelatnostima.

Koristeći se teoretskim koncepcijama i metodologijom povijesne demografije u analizi matičnih knjiga vjenčanih, kao i podacima o vjenčanom daru, Marija Mogorović Crljenko otkriva novu sliku obrtnika istarskog Rovinja u članku „Vjenčani dar kod rovinjskih obrtnika na prijelazu iz 16. u 17. stoljeće (1564-1633)“. Autorica prilaže dvanaest različitih grafikona te šest tablica pomoću kojih objašnjava odnose između obrtnika i ostatka stanovništva te strategije djelovanja određenih obrtničkih slojeva s ciljem uspinjanja na društvenoj ljestvici. Autorica zaključuje da su to tek preliminarni spoznaje jer bi se za cjelovitiju interpretaciju trebalo koristiti i drugim izvorima, a ne samo matičnim knjigama. U tom je smislu primarni cilj rada potaknuti daljnja i dublja istraživanja položaja i uloge obrtnika u istarskim komunalnim društvima.

Na nužnost korištenja i uspoređivanja različitih izvora upozorava i Lia de Luca, autorica članka „Commercio e suppliche: alcuni spunti (Trgovanje i prošnja: nekoliko ideja)“. Prošnja je zanimljiv povijesni problem jer se tiče povijesti svakodnevice. Lia de Luca predstavlja tri slučaja: jedan se odnosi na Piran, a druga dva na Poreč. Osim trgovinom, pozabavila se i fenomenom migracija i integracija. Toga se u svom radu, naslovljenom „Uzbuna u Taru – iz župne crkve nestala srebrna gospina kruna (Paolo Giretto – pozlatar – lopov)“, dotaknuo i Jakov Jelinčić. Analizira zapisnik o procesu protiv pozlatara, iz kojega se jasno mogu iščitati predrasude o Morlacima. Oni bi uvijek bili prvi osumnjičeni u slučajevima kaznenih djela. Gradivo načelnikove kancelarije u Novigradu, u kojemu je Jelinčić pronašao zapisnik spomenutog procesa, vrijedan je izvor za proučavanje svakodnevice kako obrtnika tako i stanovnika sjeverozapadne Istre općenito. Sličnom se problematikom bavi i Dragica Čeč u članku „Problem varnosti trgovskih poti (Problem sigurnosti trgovačkih putova)“. Naime, Čići, kao i Morlaci, bili su često glavni osumnjičeni jer je preko područja gdje su živjeli prelazio važan trgovački put koji je spajao Trst i Rijeku. U 18. stoljeću ponajviše ih se okrivljavalo za krijumčarenje soli i konja.

Denis Visintin autor je članka „Tessitori di Carnia in Istria (Karnijski tkalci u Istri)“ u kojem prikazuje migracije Karnijaca na prostor sjeverne i središnje Istre, kamo su se doseljavali zbog manjka tkalaca. I danas je moguće, posebice u toponomastici, prepoznati tragove tog procesa. Zadnji članak u zborniku, koji je napisao Ivica Pletikosić, nosi naslov „Neagarne djelatnosti na piranskom selu na početku 20. stoljeća“ i također se bavi slovenskim prostorom. Analizirajući formulare zadnjeg habsburškog popisa stanovništva iz 1910. godine, autor donosi klasifikaciju na neagarne privatne, državne, općinske te crkvene djelatnosti. Prema autorovu mišljenju, na pojavu novih neagarnih djelatnosti presudno je utjecalo povećanje količine gotovog novca i utjecaj lokalnog svećenstva.

Zbornik radova *Artisani et mercatores...: o obrtnicima i trgovcima na Jadranskom prostoru* predstavlja značajnu novost u našoj historiografiji jer se samo na prvi pogled bavi već iscrpljenom sociohistorijskom tematikom. Naime, zahvaljujući činjenici da su autori zbornika toj temi pristupili na drugačije načine i iz drugačijih interpretativnih perspektiva, te se društvene skupine sada mogu promatrati u novom svjetlu. Kao posebnu kvalitetu

zbornika valja istaknuti pristupačan i popularan stil kojim su pisani radovi, držeći se pritom, dakako, najviših standarda znanstvenog istraživanja. Zahvaljujući tome, zbornik će sigurno naći čitatelje u krugovima šire stručne javnosti.

Premda je riječ o primarno historiografskom djelu, zbornik donosi i mnoštvo etnografskih i onomastičkih podataka. Navedeni istraživački radovi nastali su na temelju analize matičnih knjiga, izvješća, oporuka i drugih dokumenata te pružaju uvid i u različite antropološke fenomene koji su karakterizirali jadranski prostor od srednjega vijeka do početka 20. stoljeća. Stoga će, uz povjesničare, zbornik zasigurno biti korisno štivo i sociolozima, antropolozima, etnolozima i lingvistima.

Matija Drandić

KRUNA SV. STJEPANA, KRUNIDBENE CEREMONIJE UGARSKIH
VLADARA I DOPRINOS MAĐARSKE HISTORIOGRAFIJE HRVATSKOJ
HERALDICI I VEKSILOGIJI

Géza Pálffy, Die Krönungsfahnen in der Esterházy Schatzkammer auf Burg Forchtenstein. Die Geschichte der Krönungsfahnen der Länder der Stephanskronen vom Spätmittelalter bis Anfang des 20. Jahrhunderts, (Mitteilungen aus der Sammlung Privatstiftung Esterhazy, Jahrgang 2018, Band 10), Esterhazy Privatstiftung. Eisenstadt, 2018, 226 str.

Svezak o krunidbenim zastavama u riznici obitelji Esterházy na prvi bi pogled mogao izgledati 'samo' kao prigodna, meko uvezana, doduše bogato ilustrirana, studija o manjem dijelu magnatske kolekcije iz ranoga novog vijeka, kojoj je cilj veličanje ostavštine obitelji Esterházy. Ipak, ovaj svezak o krunidbenim zastavama nužno će imati odjeka u Srednjoj Europi, kako u smislu revidiranja i upotpunjavanja dosadašnjih historiografskih spoznaja, tako i u smislu poticanja novih hipoteza i istraživanja. Objavljivanje sveska važno je i kao jedan od rezultata velikog istraživačkog projekta o kojem se na hrvatskom prostoru prema lo znade. Urodio je, pak, objavljivanjem niza knjiga i članaka, pa i dokumentarnih filmova i izložbi, koji se izravno tiču hrvatske i šire regionalne, a ne samo mađarske povijesti.

Radio se o projektu *Representations of the State and the Nation in Early Modern Hungary: the Hungarian Coronation Ceremonies and the Holy Crown (1526–1916)* koji je odobren krajem 2012. godine u okviru programske sheme Mađarske akademije znanosti *Momentum Young Researchers' Program*.¹ Projektu je odobreno financiranje od

¹ Temeljne službene informacije o projektu na: <https://tti.btk.mta.hu/en/126-lendulet-szent-korona/533-impetus-holy-crown-research-team.html>

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

51

BROJ 2

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase, sans-serif font.

ZAGREB 2019.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 51, broj 2

Izdavač / Publisher
Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher
Vesna Vlahović Štetić

Glavni urednik / Editor-in-Chief
Inga Vilogorac Brčić

Izvršni urednik / Executive Editor
Kornelija Jurin Starčević

Uredništvo / Editorial Board
Jasmina Osterman (stara povijest/ancient history), Trpimir Vedriš (srednji vijek/medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Željko Holjevac (moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history), Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),
Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council
Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko Bratož (Ljubljana), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien), Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz), Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj), Nade Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd), Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

*Izvršni urednik za tuzemnu i inozemnu razmjenu /
Executive Editor for Publications Exchange*
Martin Previšić

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant
Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address
Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120191

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation
Index - Web of Science

Naslovna stranica / Title page by

Marko Maraković

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout

Marko Maraković

Lektura / Language editors

Samanta Paronić (hrvatski / Croatian)

Edward Bosnar (engleski / English)

Tisak / Printed by

Tiskara Zelina, Sv. Ivan Zelina

Naklada / Issued

200 primjeraka / 200 copies

Ilustracija na naslovnici

Muza Klio (Alexander S. Murray, *Manual of Mythology*, London 1898)

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*